

УДК 599:574.472

ЗМІНИ РІЗНОМАНІТТЯ ССАВЦІВ У XX СТОРІЧЧІ В УМОВАХ ПРОМИСЛОВОГО СТЕПОВОГО ПРИДНІПРОВ'Я

В. Л. Булахов, О. Є. Пахомов, О. А. Рева

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, Дніпропетровськ, Україна

CHANGES OF MAMMALS DIVERSITY IN XX CENTURY UNDER CONDITIONS OF INDUSTRIAL STEPPE DNIEPER REGION

V. L. Bulakhov, A. Y. Pakhomov, A. A. Reva

Oles' Gonchar Dnipropetrovsk National University, Dnipropetrovsk, Ukraine

Зміни історично сформованих екосистем, обумовлені їх модифікацією та антропогенною трансформацією, викликали значні зміни у видовому складі ссавців. Найвразливішими видами виявилися комахоїдні, кажани, куницеві (крім ласки), мишівки та ховрахи. Високу екологічну валентність і толерантність у пристосуванні до змін екологічних умов і антропогенних чинників проявили представники мишей і нориць.

Ретроспективний аналіз видового та кількісного складу ссавців у різні періоди за рівнем рівноваги антропогенного тиску та модифікації екосистем на основі попередніх (Барабаш-Нікіфоров, 1927, 1928; Стаховський, 1929, 1948, 1953; Стаховський, Пісарєва, 1948; Пісарєва, 1955, 1960) і сучасних (Булахов, 1968, 1977, 1980; Булахов и др., 1970, 1972; Рева, 1984, 1998, 2003; Пахомов, 1998 та ін.) досліджень дає змогу представити загальну схему змін стану ссавців у степовому промисловому Придніпров'ї за XX сторіччя, розбити на три головні етапи, за яких відбувалися інтенсивні зміни:

- I етап помірного антропогенного впливу (до 1950 року);
- II етап інтенсифікації рівня антропогенного тиску (1952–1980 рр.);
- III етап надмірного тиску антропогенних чинників (з 1981 року).

За XX сторіччя фауна ссавців на різних етапах налічувала від 58 до 65 видів. Усього за сторіччя у фауні ссавців перебувало 73 види. На зміни видового різноманіття впливали в основному три групи чинників: історичні, природні та антропогенні. Під впливом загальних історичних чинників вимер один вид (тарпан), який ще спостерігався до початку XX сторіччя в балці Кобильній Широківського району. Природні чинники пов'язані зі збільшенням чисельності виду в ареалі і наступним його поширенням за межі цього ареалу. Такі види називаються аутокліматизантами (середземноморський нетопир, бобер річковий, сарна сибірська та лось). Під тиском антропогенних чинників і трансформацією екосистем у регіоні зникло п'ять видів (підковонос малий, нічниця довговуха, нічниця вусата, перегузня та строкатка степова). Унаслідок спрямованих заходів зі збагачення різноманіття промислової теріофауни за рахунок акліматизації у регіоні натуралізувалося або перебувало певний час 9 видів ссавців. Натуралізувалася ондатра, снотовидний собака, кабан дикий, лань, плямистий олень, вивірка звичайна. Із негативним наслідком натуралізації перебували хохуля, кріль дикий, байбак.

На першому етапі зафіксовано 58 видів ссавців. На другому етапі зникло 4 види (6,9 % всієї теріофауни першого етапу), на третьому етапі – три види (4,8 % теріофауни другого етапу). У той же час створення штучних лісових насаджень і водосховищ на Дніпрі, інтенсивна робота з акліматизації промислових видів сприяла зростанню різноманіття на 9 видів на другому етапі і 4 видів – на третьому. Таким чином, видове різноманіття теріофауни на другому етапі зростає на 8,6 %, а на третьому – на 1,6 % порівняно з попередніми етапами.

Не зважаючи на зростання видового різноманіття, тиск антропогенних чинників негативно позначається на кількісному складі ссавців. Якщо на першому етапі ссавців із дуже високою щільністю спостерігалось 18 видів (31,0 % усього видового складу), 19 видів – із високою щільністю (32,7 %), 11 видів із середньою (19,0 %), 7 видів із низькою (12,1 %) і 3 види з дуже низькою (5,2 %), то на другому етапі ці показники дещо погіршилися – відповідно – 6 (9,5 %), 10 (15,9 %), 18 (28,6 %), 16 (25,4 %) і 13 (20,6 %). Максимальне зменшення чисельності відбулося на третьому етапі. Порівняно з першим етапом кількість видів ссавців із дуже високою чисельністю залишилися лише 5 видів (7,8 %), із середньою – 8 видів (12,5 %); одночасно різко зросла кількість видів із дуже низькою щільністю – 31 вид (47,7 %) при збереженні кількісного складу видів із низькою щільністю. На збіднення кількісного складу ссавців перш за все значний вплив здійснювало поступове зростання техногенного напруження з одночасним скороченням площі степових екосистем у процесі їх модифікації в агроценози.